

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

КНУТ
ГАМСУН

■

МІСТЕРІЇ

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2024

МІСТЕПІЇ

I

Торік посеред літа на кону одного норвезького приморського містечка розгорнулись доволі неймовірні події. У тім містечку зненацька з'явився чужинець, такий собі Нагель, дивакуватий, химерний шарлатан, що накоїв купу несусвітних речей та й зник так само несподівано, як і з'явився. До того чоловіка навіть навідувалась молоденька загадкова пані, Господь святий її знає чого, побула в нього годин зо три та й поїхала собі геть. Проте все почалося не так...

Почалося все з того, що десь о шостій годині вечора до пристані причалив пароплав, і на палубі показалось двоє-троє пасажирів, між яких вирізнявся чоловік у крикливому жовтому костюмі й білому оксамитовому кашкеті. Було то надвечір 12 червня, коли на багатьох містечкових будинках з нагоди заручин панни Х'елланн, про які саме того дня й було оголошено, розвівалися прапори. Посильний з готелю «Central» вмить опинився на борту, й чоловік у жовтому костюмі віддав йому свої речі; водночас він ще й пред'явив помічникові капітана свій квиток; однак на берег чоловік не зійшов, а заходився нікати сюди-туди палубою. Його начебто щось дуже непокоїло. Тоді як пароплав подав третій гудок, чоловік ще навіть не оплатив свого рахунку в ресторані.

Збираючись те залагодити, він раптом зупинився, бо помітив, що пароплав уже відчалив. На якусь мить він сторопів, а тоді рукою підкликав готельного посильного, що маячив на березі, й, перехилившись через перила, гукнув:

— Егей, доставте мої речі до готелю і приготуйте мені номер.

А сам поплив на пароплаві далі вздовж фіорду.

Чоловік той звався Юган Нільсен Нагель.

Посильний потягнув за собою візка з його речами, де лежали тільки дві невеличкі валізи й шуба, — авжеж, шуба, дарма що стояла середина літа, — та ще сумка й скрипковий футляр. Ніде не було жодної помітки.

*

Другого дня по обіді Юган Нагель прибув до готелю сухопутним шляхом — каретою, запряженою двома кіньми. Він міг би дістатися й пароплавом, і то було б куди зручніше, та чомусь-таки приїхав каретою. Він мав із собою ще деякі речі: на передньому сидінні стояла валіза, а біля неї лежала дорожня сумка, пальто та портплед із якимись манатками. Ремінець портпледу був помічений ініціалами Ю.Н.Н.

Ще сидючи в кареті, він поцікавився у власника готелю своїм номером, а коли його провели на другий поверх, то кинувся оглядати, які завтовшки стіни: чи нічого крізь них не долинатиме з сусідньої кімнати. Потім ні сіло ні впало він запитав служницю:

— Як вас звати?

— Сара.

— Сара. — І відразу ж випалив: — Чи можна тут попоїсти? Ага, то вас звати Сара? — І знов спитав: — Слухайте, правда ж, колись у цьому будинку була аптека?

Сара сторопіло відповіла:

— Так. Але то було бозна-коли.

— Та невже? А я це збагнув відразу, як тільки ступив у коридор. Не вловив ніякого запаху, а все-таки щось відчув. Так-так.

Зійшовши попоїсти, він не зронив за їдою жодного слова. Його попутники, ті двоє добродіїв з пароплава, який при-

був напередодні ввечері, сиділи у самім кінці столу і, як тільки він з'явився, презирнулися і досить-таки відверто взяли його вчорашню притичину на глузи, та він удав, що нічого не почув. Поїв так швидко, ніби за себе кинув, а на знак відмови від десерту хитнув головою і рвучко, мов той в'юн, підхопився зі стільця. Тієї ж миті він запалив сигару, вискочив надвір і, спустившись узвозом, зник з очей.

Повернувся він аж тоді, коли перевалило далеко за північ, — незадовго перед тим, як годинник вибив третю. Де він вештався? Згодом з'ясувалося, що він ходив у сусіднє містечко, до того ж усю ту далечінь, яку вранці проїхав каретою, подолав туди й назад пішки. Очевидно, в нього була там якась вкрай нагальна справа. Відчинивши йому двері, Сара помітила, що з нього градом котився піт; однак він до неї заусміхався, либонь, був у прекрасному гуморі.

— Господи, любонько, яка ж зваблива у вас потилиця! — вигукнув він. — Чи не надійшла мені тим часом якась пошта? Атож, Нагелю, Юганові Нагелю? Йой, аж три телеграми? Слухайте-но, зробіть мені ласку, зніміть з цієї стіни ту картину, гаразд? Нехай вона не муляє мені очей. Просто нестерпно лежати в ліжку і тільки й дивитися на неї. Щоб ви знали, в Наполеона III не було такої зеленої бороди?! Дякую вам.

Коли Сара пішла, Нагель зупинився посеред кімнати. Він укляк на місці, наче вкопаний. Якимось непритомним поглядом уп'явся в одну-єдину цятину на стіні і, якщо не брати до уваги те, що голова його дедалі дужче схилилася набік, то стояв він непорушно. І так тривало з добру годину.

Він був нижче середнього зросту і смаглявий лицем, мав незбагнений похмурий погляд і красиві жіночні вуста. На одному пальці він носив простенький перстень — чи то з олова, чи з заліза. В нього були дуже широкі плечі, на вигляд йому давали двадцять вісім-тридцять років. У кожнім разі не більше тридцяти. До його скронь уже підкрадалась сивина.

Нараз він здригнувся, очунявшись від задуми, і якось так нарочито здригнувся, ніби хтозна-скільки обмірковував той свій порух, хоча був у кімнаті сам, як перст. Потім він вийняв з кишені штанів в'язку ключів, вигріб жменю дрібних грошей і щось таке, як медаль за врятування на воді, що кріпилася на незавидній блаженській стьожці, та й виклав усе те на столик, який стояв біля ліжка. Тоді засунув під подушку свій гаман, а з кишені жилета дістав годинник і якусь скляну пляшечку — малесенький слоїчок з позначкою «Отрута». Трохи потримавши годинника в руці, він поклав його на стіл, а слоїчка знов швиденько сховав до кишені. Потім зняв перстень, умився і, навіть не зиркнувши в дзеркало, долонею пригладив чуба назад.

Вже лежачи в ліжку, він раптом похопився, що забув біля умивальника свій перстень. Здавалось, він просто не міг обійтися без того примітивного металевого персня, що мусив метнутися по нього й тут же надіти на палець. Врешті-решт він розпечатав ті три телеграми, та, навіть не дочитавши першої, зронив приглушений смішок. Він лежав і сам собі сміявся; в нього були напрочуд красиві зуби. Потім його обличчя знов споважніло, і він з цілковитою байдужістю пожбував ті телеграми геть. Проте надіслано їх було з приводу вельми важливої справи: в них ішлося про шістдесят дві тисячі крон за маєток, атож, там пропонувалося заплатити всю суму готівкою, якщо маєток зараз же буде виставлено на продаж. У тих сухих, скупих на слова, ділових телеграмах не було нічого смішного; щоправда, вони прийшли без підпису. За кілька хвилин Нагель поринув у сон. Дві свічки, що горіли на столику і які він забувся погасити, освітлювали його гладенько виголене обличчя та груди й кидали слабенький посвіт на розгорнуті телеграми, що валялися поруч...

Другого ранку Юган Нагель відрядив посильного на пошту, й той приніс йому купу газет, серед них і декілька інозем-

них. Листів, однак, не було. Скрипковий футляр він поклав на стільці, що стояв посеред кімнати, ніби виставивши напоказ, проте не відкривав його і скрипки до рук не брав.

До самого полудня він тільки те й робив, що писав комусь листи і читав якусь книжку, тиняючись сюди-туди по кімнаті. Тоді подався до крамнички й купив там пару рукавичок, а трохи згодом зайшов на ринок і заплатив десять крон за манюне руде цуценя, котре відразу ж подарував власникові готелю. На потіху всім пожилцям він назвав те цуценя Якобсеном, усупереч тому, що то була сучечка.

Таким чином він цілий день бив байдики. Жодних інтересів у місті він не мав, візитів нікому не робив, ані в які контори не навідувався і не знав тут ані душі. У готелі дещо дивувалися з його неприхованої байдужості чи не до всього на світі, навіть до своїх власних справ. Що там казати, ті три розпечатані телеграми й досі лежали в його кімнаті на столику; з того вечора, як вони прийшли, він їх більше не чіпав. А ще він умів пропускати повз вуха запитання, поставлені руба. Власник готелю двічі намагався видобути з нього зізнання, хто він такий і навіщо сюди приїхав, та Нагель обидва рази ухилився від відповіді. Упродовж того дня проявилось ще одне його дивацтво: попри те, що він анікогісінько в місті не знав і йому не було тут до кого заговорити, він усе-таки, здибавши біля входу на кладовище якусь міську панянку, заступив їй дорогу, став перед нею, зазирнув у вічі й без жодних пояснень низенько вклонився. І панянка зашарілась, як маків цвіт. Ну а той нахаба чимдуж кинувся на шлях, минув пасторову садибу й помчав далі, — втім так само він чинив і всі наступні дні. Повертався ж до готелю аж уночі, тож йому завжди відчиняли вже замкнені на замок двері.

Вранці третього дня, коли Нагель саме виходив зі свого номера, власник готелю поздоровкався з ним, сказавши йому пару привітних слів. Потім вони пішли на веранду, посідали

там, і власник готелю завів балачку про пересилку ящика свіжої риби.

— Може, ви мені порадите, як його переслати?

Нагель подивився на ящик, усміхнувся й похитав головою.

— Е, я на цьому не розуміюсь, — відповів він.

— Хіба? А я подумав, що, може, ви в своїх мандрах набралися всього і знаєте, як то робиться.

— О ні, я багато не мандрував.

Помовчали.

— Ну, тоді, у вас, мабуть, було якесь... ну, якесь інше заняття? Може, ви комерсант?

— Ні, я не комерсант.

— То, виходить, ви в нашому місті не маєте ніяких справ?

Відповіді не було. Нагель запаливши сигару і повагом затулюючись димом, дивився кудись вдалину. Власник готелю стежив за ним збоку.

— Може б, ви коли-небудь для нас пограли? Я бачив, що у вас є скрипка, — знов озвався власник готелю.

Нагель байдужно відповів:

— О ні, я покинув грати.

Трохи перегодом він підвівся і мовчки вийшов. А за мить вернувся і сказав:

— Послухайте, що мені спало на думку: можете дати мій рахунок, як тільки захочете. Бо мені однаково, коли платити.

— Дякую, — відповів власник готелю, — це неспішно. Якщо ви залишитеся тут надовше, то ми трохи спустимо для вас оплату за проживання. Я ж не знаю, на скільки ви збираєтеся тут затриматися.

Нагель раптом пожвавішав, ні з того ні з сього злегка почервонів на виду й швиденько відповів:

— О, може статися так, що я поживу тут і довше. Все залежить від обставин. До речі, здається, я вам не казав, що я агроном, землевласник, повертаюся з мандрів і тепер, чого добро-

го, на якийсь час осяду тут. Та, може, я навіть забувся... забувся назватися — Нагель, Юган Нільсен Нагель.

І він підійшов до власника готелю, від щирого серця потиснув йому руку й вибачився, що досі не відрекомендувався. На його обличчі не було ні сліду іронії.

— Я оце подумав, чи не підшукати б для вас кращу й за тишнішу кімнату, — сказав власник готелю. — Зараз ви живете біля самих східців і вам буває не зовсім зручно.

— Ні, дякую, не варто, кімната чудова, вона мене цілком влаштовує. Окрім того з моїх вікон як на долоні видно ринковий майдан, і я тим тішуся.

Невдовзі власник готелю знов став допоминатися:

— Виходить, ви тепер вільний птах? Принаймні пів літа тут пробудете?

Нагель відповів:

— Два-три місяці, а може, й довше, я й сам до пуття не знаю. То вже як складуться обставини. Там буде видно.

Тієї миті проз них, вклонившись власникові готелю, пройшов якийсь чоловік. Він був непоказний із себе, низького зросту, вбраний у лахмани; впадало у вічі, що ступав він важкою ходою, та все ж рухався досить швидко. Хоч і віддав він доземний поклін власникові готелю, той навіть не торкнувся до капелюха; Нагель навпаки — стягнув свого оксамитового кашкета з голови.

Зиркнувши на чоловіка, власник готелю сказав:

— Ми зємо його Хвилька. Він трохи схибнутий, але всі його жаліють, добрага добрягою.

Оце й усе, що було сказано про Хвильку.

Нараз Нагель перевів мову на інше:

— Кілька днів тому я прочитав у газетах про небіжчика, тіло якого знайшли аж десь у лісі. Хто він, власне, такий? Здається, якийсь Карлсен? Він тутешній?

— Так, — відповів хазяїн, — син однієї тутешньої жінки, що знається на п'явках. Он бачите її дім під червоним дахом?

Хлопець саме проводив удома канікули й неждано-негадано вкоротив собі віку. Дуже шкода, хлопець був тямущий і незабаром мав висвятитися на пастора. Бойозна, що про це й казати, але тут щось не так; якщо на обох руках у нього були поперерізувані вени, то навряд чи можна повірити в нещасний випадок. Вже знайшовся й ніж — складаний ніжик з білою ручкою. Вчора пізно ввечері його виявила поліція. Очевидно, там розігралась любовна сцена.

— Он як. Та невже ж хтось іще сумнівається в тому, що він сам собі заподіяв смерть?

— Хочеться сподіватись на краще, тож знаходяться такі, що вірять, ніби він ішов із ніжиком у руці і якимось так необачно спіткнувся, що полоснув себе жалом заразом по обох руках. Ха-ха, мені воно здається малоймовірним, просто вкрай неймовірним. Проте нема сумніву, що його тіло поховують в освячену землю. Е ні, на жаль, він не спіткнувся!

— Кажете, що ніжик знайшовся лише вчора ввечері? Хіба він не лежав біля нього?

— Ні, він лежав од нього далеченько. Скориставшись ним, він пожбурих його геть, подалі від себе; ножики знайшли цілком випадково.

— Ти ба. Проте чого це йому заманулося жбурляти ножики геть, він же однаково стікав кров'ю, перерізвавши собі вени? Хіба комусь було неясно, що він скористався ножем?

— О, Господь святий знає, що йому тоді збрело в голову. Та, як я вже казав, там розігралась любовна сцена. Зроду я не чув такого божевілля. Чим більше про це думаю, тим жахливішим воно мені видається.

— Чого це ви гадаєте, що там розігралась любовна сцена?

— З різних причин. А втім, тут нічого певного не скажеш.

— А може, він упав ненавмисне? Він же так неподобно лежав — ницьма, лицем у калюжі!

— Так, він був страшенно брудний. Але то ще нічого не означає, може, він так і задумував. Либонь, хотів таким чи-

ном приховати на своєму обличчі передсмертні страждання.
Хтозна.

— Він часом не лишив після себе якоїсь записки?

— Дорогою він щось шкрябав на клапті паперу; між іншим, він частенько там ходив і щось писав. Отож люди й подекують, що він вийняв ножика підстругати олівця абощо, та й простягнувся навznak, порізавши собі вени — спершу на зап'ясті однієї руки, а потім — на зап'ясті другої руки, і сталося це все тоді, як падав. Ха-ха-ха! Але якусь записку він справді лишив, з його долоні витягли клаптик паперу, де було написано такі слова: «Якби ця сталь вразила гострим жалом достоту, як твоє прощальне ні!»

— Казна-що. Ніж був тупий?

— Так, тупий.

— І він не міг нагострити його заздалегідь?

— А то був не його ніж.

— А чий же?

Власник готелю трохи вагається, а тоді каже:

— То був ніж панни Х'елланн.

— Панни Х'елланн? — перепитує Нагель. А за хвилюку знов питає: — Ну, а хто така панна Х'елланн?

— Дагні Х'елланн — донька пастора.

— Он як. Вельми цікаво. Просто нечувано! Невже той хлопчина був по самі вуха в неї закоханий?

— Атож, звісно, був. До речі, в неї всі закохані по самі вуха, не лише він.

Нагель поринає в задуму, не кажучи більше жодного слова. Тоді власник готелю порушує мовчанку й мовить:

— Те, що я вам оце розказав, — таємниця, і я прошу вас, щоб...

— Ну що ви, — уриває його Нагель. — Можете повністю на мене покластися.

Коли згодом Нагель подався снідати, власник готелю вже хвалився на кухні, що врешті-решт він набалакався з «жовтим» добродієм із сьомого номера.

— Він агроном, — розповідав власник готелю, — і вертається з-за кордону. Каже, що збирається пробути тут кілька місяців. Бойозна, що він за людина.

II

Того самого дня ввечері сталося так, що Нагель і Хвилька зустрілися. Між ними відбулася нудна, тривала розмова, що точилася, може, годин зо три.

А було то від початку до кінця ось як.

Юган Нагель сидів у кав'ярні готелю з газетою в руках, коли саме з'явився Хвилька. За столами сиділо ще чимало людей, серед яких була й огрядна селянка у чорно-червоній плетеній хустці поверх пліч. Здавалося, Хвильку всі тут знали; зайшовши, він чемно поклонився на всі боки, але його зустріли гучними вигуками й лементом. Навіть селянка підхопилася з місця і запросила його до танцю.

— Не сьогодні, не сьогодні, — ухиляючись від неї, каже він і підходить просто до власника готелю, стягає з голови кашкет і доповідає:

— Я відніс вугілля на кухню, то чи буде мені ще якась робота?

— Ні, — відповідає власник готелю, — а хіба ще є що робити?

— Ні, — відповідає і Хвилька, покірно відступаючи назад.

Він скидався на огидну потвору. У нього були сумирні блакитні очі, а з рота стирчали жакливі передні зуби. Через фізичну ваду він ходив якимось вихлясом. Голова в нього була майже сива; борода ж навпаки — темна, але така рідюсінька, що просвічувала шкіру на обличчі. Цей чоловік був колись моряком, а тепер жив у свого родича, який приторговував на пристані вугіллям. Коли він із кимось говорив, то майже завжди потуплював очі долу.

Аж ось від котрогось столу його гукнули — добродій у сірому літньому костюмі, жваво махаючи рукою, показав йому на пляшку пива.

— Йдїть-но вип'єте склянку молока для немовлят, — каже він. — Крім того, я хочу побачити, чи вам личить без бороди.

І Хвилька поштиво, все ще з кашкетом у руці, згорблено наближається до столу. Минаючи Наґеля, він кланяється йому персонально й ледь ворушить губами. Хвилька зупиняється лише перед добродієм у сірому й шепче:

— Не так голосно, пане повірнику, благаю вас. Ви ж бачите, тут повно сторонніх.

— Та Боже мій, — каже повірник, — я всього-на-всього збирався пригостити вас склянкою пива. А ви підходите й відчитуєте мене за те, що я говорю надто голосно.

— Ні, ви не так мене розумієте, прошу вибачення. Однак при сторонніх мені страх як не хочеться знов викидати давні штуки. І пива я пити не можу, не тепер.

— Ти ба, не можете? Ви не можете пити пива?

— Ні, дякую вам, не тепер.

— Он як, ви дякуєте мені не тепер? Тоді коли ви мені подякуєте? Ха-ха-ха, ви ж син пастора! Вам би годилося зважати на те, як висловлюватись.

— О, ви не розумієте мене, та хай уже так і буде.

— Ну-ну, не верзїть дурниць. Що з вами діється?

Повірник всаджує Хвильку на стілець, але той, посидівши якусь мить, знов схоплюється на рівні.

— Ні, дайте мені спокій, — каже він. — Я не можу пити. Останнім часом я перенешу питво набагато гірше, ніж раніше, бойозна чого так виходить. Не встигаю навіть оком моргнути, як хміль ударяє в голову і я немов чманію.

Повірник підводиться, впивається поглядом у Хвильку, тицяє йому в руку склянку й каже:

— Пийте.

Обоє — анітелень. Хвилька зводить очі вгору, відгортає з чола пасмо й мовчить. А згодом озивається:

— Ну, хіба щоб вдовольнити ваше бажання, але зовсім трішечки. Лише один-однісінький ковточок, матиму за честь з вами цокнутися!

— Пийте до дна! — гримає повірник і відвертається, щоб не вибухнути сміхом.

— Ні, не до дна. Не до дна! Навіщо я питиму, як мене від нього верне? О, не зривайте через це на мені злості й не суптєся. Ліпше я зараз же зроблю по-вашому, якщо ви вже так наполягаєте. Сподіваюсь, що воно не шибоне мені в голову. Сміх сміхом, але я не перенесу і краплі... Будьмо!

— До дна, до дна! — знов кричить повірник. — До самісінького дна! Ну от і правильно. А тепер сідаймо й будете строїти міни. Спершу трохи поскрегочіть зубами, потім я підстрижу вам бороду й зроблю вас молодшим років на десять. Тож починайте скреготати зубами.

— Ні, я цього не робитиму, я не скреготатиму зубами на очах у всіх сторонніх людей. Не наполягайте, я цього справді не робитиму, — відповідає Хвилька, пориваючись іти. — До того ж мені ніколи, — додає він.

— Ніколи? Ой як погано. Ха-ха, вкрай погано. Навіть ніколи?

— Так, зараз ніколи.

— Ану ж послухайте: а якби я вам розповів, що вже давненько надумався придбати для вас сурдут замість цього, який ви носите?.. А втім, дозвольтє подивитись, о, та ж із нього аж порох сиплеться, ось гляньте! До нього й пальцем не можна торкнутися. — І повірник, знайшовши дірочку, пропихає у неї палець. — Він як решето, — уже ледве купи тримається, ось гляньте, та подивіться ж сюди!

— Дайте мені спокій! Ради Бога, що я вам зробив? І облиште в спокої мій сюртук!

— Господь мені свідком, я обіцяю вам на завтра сурдут, обіцяю при... ану гляну... один, два, чотири, сім... еге ж, при

семи свідках. Що з вами нині діється? Ви надуваєте губи, хнюпитеся і ладні нас усіх розтоптати. О, саме так ви й чините. І лише через те, що я помацав пальцями ваш сурдут.

— Вибачте мені, будь ласка, я й не помишляв хнюпитися. Ви знаєте, що я ладен задовольнити яке завгодно ваше бажання, але...

— Ну то задовольніть мені моє бажання і сядьте.

Хвилька, прибираючи з чола своє сиве пасмо, сідає.

— Гарзд, а тепер задовольніть мені моє бажання і поскреготіть зубами.

— Ні, я цього не робитиму.

— Що? Ви цього не робитимете? Так чи ні?

— Ні, Боже ти мій правий, що я вам зробив? Невже ви не можете дати мені спокій? Чого це саме я повинен бути для всіх блазнем? Той незнайомиць, що сидить он там, дивиться сюди, я звернув на це увагу, він не зводить з нас очей і, напевно, також сміється. І так весь час: того першого дня, як ви прибули сюди повірником, мене знайшов лікар Стенерсен і відразу ж навчив вас, як з мене глузувати, і тепер ви учите такого самого он того добродія. Отак по черзі один в одного і вчаться.

— Ну-ну, так чи ні?

— Ні, ви ж чуєте! — репетує Хвилька і схоплюється зі стільця. Проте, здається, він злякався, що переборщив мірку своєї зарозумілості, тож знов сідає і додає: — Та я й *не* вмю скреготати зубами, ви ж знаєте?

— *Не вмієте?* Ха-ха, ще й як умієте. Ви знаменито скрегочете зубами.

— Бог мене побий, якщо вмю!

— Ха-ха-ха! Та ви ж робили це досі.

— Так, але тоді я впився, я нічого не пам'ятаю, у мене голова йшла обертом. Після того я два дні протинявся хворий.

— Атож, — каже повірник, — я припускаю, що тоді ви були п'яний, мов квач. А втім, навіщо ви привселюдно про це патякаєте? Я такого нізащо не зробив би.

Тієї миті власник готелю вийшов із кав'ярні. Хвилька мовчить. Повірник дивиться на нього й каже:

— Ну, то що дали? Не забувайте про сурдут.

— Я не забуваю, — відповідає Хвилька, — але не хочу й не можу більше пити, ви ж знаєте.

— Ви і хочете, і можете! Чули, що я сказав? Я сказав: хочете й можете! Якщо мені буде треба, то я вас заллю... — З цими словами, взявши Хвильчину склянку в руки, повірник підводиться зі стільця. — Ну, роззявляйте рот!

— Ні, Господь святий знає, що більше я пива навіть не пригублю, — пополотнівши від хвилювання, кричить Хвилька. — І ніякі сили на землі мене до цього не змусять! О, ви повинні мені вибачити, я від того роблюся хворий, ви не уявляєте, що то таке. Не завдавайте мені болю, щиро вас прошу. Краще я... краще я трохи поскрегочу зубами, а пива не питиму.

— Ну, це інша річ, хай йому біс, це абсолютно інша річ, якщо ви скреготатимете зубами, не пивши пива.

— Еге ж, краще я скреготатиму зубами, не пивши пива.

І Хвилька врешті-решт, вишкіривши свої жахливі зуби, скрегоче ними під суцільний регіт присутніх. З усього видно, що Нагель і досі читає газету; він сидить непорушно на своєму місці біля вікна.

— Голосніше! Голосніше! — волає повірник. — Скрегочіть голосніше, бо ми не чуємо.

Хвилька сидить прямий, мов струна, міцно тримаючись обома руками за стілець, ніби боїться упасти, і скрегоче зубами так, що в нього труситься голова. Всі регочуть, у селянки аж сльози виступають на очах; вона, не пануючи собою, в дикому захваті двічі безтямно спльовує додолю.

— Господи помилуй, бодай вам грець! — захлинаючись сміхом, горлає вона. — Ну й повірник!

— Оттак! Я не можу голосніше, — каже Хвилька, — справді не можу, Бог мені свідком, ви мусите мені повірити, сьогодні я більше не можу.

— Гаразд, гаразд, трохи перепочинете та й почнете знов. Однак скреготати зубами будете. Потім підстрижемо вам бороду. Ану, попробуйте пива. О, вам треба випити, гляньте, он воно перед вами вже стоїть.

Хвилька хитає головою і мовчить. Повірник дістає свій гаман, кладе на стіл двадцятип'ятиєрову монету й каже:

— А втім, досі ви робили це за десять ере, та мені не шкода для вас і двадцяти п'яти, я підвищу вам платню. Ну ж!

— Та не мучте мене більше, я цього не робитиму.

— Не робитимете? Ви відмовляєтесь?

— Господи всевишній, та припиніть же це врешті-решт і дайте мені спокій! Я не коритимуся вам більше задля сурдута, хіба я не людина?! Що ви від мене хочете?

— Ану послухайте сюди: я струшу крихітку попелу зі своєї сигари у вашу склянку, бачите? А тепер візьму такий-сякий сірничок, а тоді ще й рештку другого сірника, та й укину їх обидва у склянку, а ви тим часом це споглядайте. Оттак! Ну а тепер я ручуся за те, що ви, хоч-не- хоч, а вип'єте цю склянку до самого дна. Еге ж, вип'єте.

Хвилька схопився на ноги. Він тремтів, мов у пропасниці, його сиве пасмо знов спало йому на чоло й він утупився очима в повірника. То тривало якусь мить.

— Ні, це занадто, це занадто! — репетує навіть селянка. — Не робіть цього! Ха-ха-ха! Нехай вас Бог боронить!

— То ви не хочете? Ви відмовляєтесь? — питає повірник і собі підводиться, завмираючи на місці.

Хвилька силкувався щось мовити, але не здобувся на жодне слово. Усі дивились на нього.

Аж раптом Нагель, відклавши газету, встає з-за столу біля вікна і йде через усю залу. Він не квапиться і не здіймає аніякого шуму, та однак привертає до себе загальну увагу. Зупинившись біля Хвильки, він кладе руку йому на плече й каже гучним, виразним голосом:

— Якщо ви візьмете свою склянку й уцідите нею цій паскуді по голові, то я дам вам готівкою десять крон і обороню вас од можливих наслідків. — Він тицяє пальцем повірникові просто в обличчя і повторює: — Я маю на увазі цю паскуду.

Запала глибока тиша. Хвилька нажахано переводив погляд з одного на другого й белькотав:

— Але... Та ні, але?..

Він більш нічого не міг висловити, а тільки белькотав одне й те саме тремтячим голосом, мовби щось питав. Всі просто поміли. Повірник спантеличено відступив крок назад і взявся за свій стілець; він побілів як стіна і теж нічого не казав, хоч і роззявив рота.

— Повторюю, — голосно й повільно вів далі Нагель, — що я дам вам десять крон, якщо ви уцідите своєю склянкою цій паскуді по голові. Гроші у мене в руці. А наслідків боятися вам не треба.

І Нагель справді простягнув руку й показав Хвильці десять крон.

Проте Хвилька повівся дивно. Зненацька він кинувся в один із кутків кав'ярні, подріботівши туди вихилясистю ходюю, і мовчки там усівся. Сидів з похнюпленою головою і спідлоба роззирався по боках; кілька разів, ніби зо страху, він підминав під себе ноги.

Нараз вдчинилися двері й зайшов власник готелю. Він заходився собі поратись коло прилавка, не зважаючи на те, що діялось навкруг. Лиш тоді, як повірник ні сіло ні впало здійняв руки догори і з несамовитим, ледь надірваним криком налетів на Нагеля, власник готелю вражено спитав:

— Що стряслося?

Та йому ніхто не відповів. Повірник двічі люто наскакував на Нагеля, але щоразу натрапляв на його стиснуті кулаки. Йому ніяк не щастило. Невдача його розпалювала, і він по-дурному гамселив повітря, мовби волів поквитатися з цілим світом; врешті-решт він навіть доплуганився до столу,

спіткнувся об якийсь стілець і впав навколішки. Він важко дихав, гнів змінив весь його вигляд до невпізнання. Крім того, він добряче пооббивав собі руки об гострі кулачиська, які стриміли всюди, куди він поціляв. У кав'ярні здійснювся страшний шарварок, селянка та її компанія бігма погналися до дверей, а решта тим часом, перекикуючи одне одного, намагалися всіх угамувати. Зрештою повірник підіймається з колін і знов іде до Нагеля. Зупинившись перед ним, він простягає вперед руки й кричить, хоч у своєму сміховинному відчаї не знаходить потрібних слів.

— Будь ти проклятий... хай тобі дідько! Піжон!

Нагель подивився на нього й усміхнувся, тоді підійшов до столу, взяв повірникового капелюха і, вклонившись, простягнув йому той капелюх. Повірник рвонув його до себе й зі злості хотів було швиргнути назад, та спам'ятався і з лускотом натягнув на голову. Потім розвернувся й вибіг надвір. У капелюсі з двома глибокими вм'ятинами повірник мав на вулиці кумедний вигляд.

Аж ось власник готелю відступив від прилавка й став вимагати пояснення. Звертаючись до Нагеля, він схопив його за руку й спитав:

— Що тут відбувається? Що це означає?

Нагель відповів:

— Може, відпустите мені руку? Я не втечу. Втім, нічого такого тут не відбувається, я образив того добродія, який щойно вийшов, а він намагався боронитися, тут нема про що говорити, все гаразд.

Однаке власник готелю спалахнув гнівом і тупнув ногою:

— Скандалу не допущу! — крикнув він. — Жодного! Якщо вам кортить поскандалити, то виходьте надвір, а тут я нічого такого не дозволю. Либонь, ви всі показалися!

— Та все нормально! — перебивають його кілька відвідувачів. — Ми те бачили. — І вони перевовідають власникові готелю, як воно було.

А Нагель, здвигнувши плечима, підійшов до Хвильки і без усіляких передмов спитав того малого сивочолого блазня:

— Які у вас взаємини з повірником, що він вами так крутить?

— Господь з вами! — відповідає Хвилька. — У мене з ним немає нічого спільного, він мені чужий. Просто колись я за десять ере танцював для нього на ринковому майдані.

— То ви танцюєте для публіки й берете за те гроші?

— Так, вряди-годи. Але то буває рідко, лише тоді, як мені потрібні десять ере, а я не можу добути їх жодним іншим чином.

— А навіщо вам потрібні гроші?

— У мене знайдеться, куди їх витратити. По-перше, я людина схибнута, мало на що здатен, і ведеться мені не з медом. Бувши моряком, я тримався з усіх поглядів куди краще, ніж тепер; але потім зі мною приключилося лихо — я впав із такелажу й набув собі грижу; звідтоді мені тяжко заробляти на хліб. Годує мене мій дядько й, крім того, дає мені все необхідне. Я в нього й мешкаю, у мене все є, авжеж, надмір усього, бо мій дядько живе з того, що торгує вугіллям. Але і я докидаю невеличку лепту на своє утримання, особливо тепер, улітку, коли вугілля майже не продається. Усе це суцця правда, як і те, що я оце сиджу перед вами і все вам розповідаю. Бувають такі дні, коли десять ере стають для мене благом, я завжди щось на них купую і приношу додому. А щодо повірника, то він із задоволенням дивиться, як я танцюю, саме тому, що в мене грижа і я не можу танцювати належно.

— Виходить, ви танцюєте за гроші на майдані з доброї волі вашого дядька?

— Ні, ні, це не так, не думайте такого. Він часто каже: «Забирайся геть з цими блазенськими грішми!» О, він уже хтозна-скільки разів називає їх блазенськими; як тільки я приношу ті свої десять ере, він лає мене за те, що я забавляю людей.

— Ну, то це було *по-перше*. А тепер що *по-друге*?

— Що ви кажете?

— Тепер що *по-друге*?

ЗМІСТ

<i>Наливайко Д.</i> Ранній Гамсун: містерії життя і кохання.....	3
МІСТЕРІЇ.....	31
ПАН.....	337
СМЕРТЬ ГЛАНА	445
ВІКТОРІЯ.....	463
Примітки. <i>Наливайко Д.</i>	564